

Зміст

Вступ. Приховані	9
Розділ перший	
Остання надія під водою	16
<i>«Парова авантюра».....</i>	<i>33</i>
Розділ другий	
Захищаючи свої береги	37
<i>Разом із флотом, або Субмарини</i> <i>класу «катастрофа».....</i>	<i>65</i>
Розділ третій	
«Крейсери, що пірнають»	72
<i>Гармати підводників</i>	<i>139</i>
Розділ четвертий	
Насправді підводні.....	150
<i>У небо з-під води</i>	<i>185</i>

Заклучна частина	
З екіпажем і без нього	193
Подяки	199
Вибрані джерела	201
Примітки	214

Вступ

Приховані

Підводні човни, як і належить потаємній зброї, посідають украй неоднозначне місце в суспільних уявленнях. З одного боку, про них нібито знають усі. Субмарини широко представлені в масовій культурі — від комп'ютерних ігор та фільмів-блокбастерів до частих появ у новинах. Про них люблять згадувати, адже прикметник «ядерний» лоскоче нерви, змушує дослухатися до повідомлень, хоч частіше стосується не зброї, а типу рушія субмарини. З іншого боку, із серйозних причин останні залишаються прихованими не тільки водою під час виконання бойових завдань. Уряди докладають чимало зусиль, аби реальні характеристики підводних човнів і методи їхнього застосування залишалися невідомими потенційним противникам, а отже, і широкому загалу. Хорошим візуальним символом цих зусиль є фотографії американських ударних авіаносних груп, де добре видно авіаносець та кораблі ескорту, але не атомну субмарину чи навіть дві, які також зазвичай діють у їхньому складі.

Підводні човни менш візуально цікаві за надводні кораблі. Сучасні стелс-обриси зробили й останні не такими привабливими проти найжачених гарматними стволами силуетів їхніх

попередників часів Другої світової. Втім на корветі чи фрегаті носова гармата й кормовий вертолітний майданчик принаймні дозволяють оку зачепитися за щось, на відміну від обтічних форм сучасних субмарин. А те, що нас не чіпляє, часто підсвідомо потрапляє в категорію «ну, це давно відомо, пошукаємо чогось цікавішого».

Не лише у випадку підводних човнів загальновідоме часто є синонімом набору популярних штампів і стереотипів. Останні, звісно, дозволяють загалом орієнтуватись у реальності, але, по суті, створюють непомітні перешкоди для її адекватного розуміння.

Застосування підводних човнів, безперечно, виявилось важливим чинником формування глобальної політичної конструкції, в якій живемо. У першій половині ХХ століття субмарини стали одним із символів світових війн, довівши до глобальних масштабів і нового рівня смертоносності мистецтво крейсерської війни — стратегії, спрямованої насамперед не проти військового флоту противника, а проти його морських комунікацій.

З другої половини минулого століття й донині якості субмарин, як-от малопомітність і мобільність, забезпечували можливість нанесення великими державами гарантованого ядерного удару у відповідь на потенційну обеззброювальну атаку противника. Тож через парадоксальну логіку стратегії цей чинник був дуже помічним для того, щоб Холодна війна так і залишилася холодною, прориваючись збройними конфліктами лише на глобальній периферії.

Утім сам успіх підводних човнів як інструменту стримування серйозно обмежив їхні шанси належно проявити свій бойовий потенціал. А останній суттєво зріс після 1945-го. Звісно, субмарини брали участь у деяких локальних та регіональних війнах. Водночас обмежений характер їхнього застосування по суті ускладнює навіть для професіоналів оцінку реальних спроможностей цієї дуже потужної зброї.

Книжка, яку ви зараз розгорнули, присвячена еволюції підводних човнів як інструменту, що надав війні нового виміру — підводного. Як і в попередній моїй праці «Бойові кораблі: еволюція лінкорів та авіаносців», розвиток субмарин розглядатиметься в контексті змін стратегічного середовища, створеного переважно конкуренцією держав — як ворожнечею між ними, так і постійними спробами її зупинити чи принаймні обмежити.

Нові можливості від технічного розвитку підводної зброї формували додаткові опції, особливо для охочих змінити усталений баланс сил. До того ж іноді не зовсім очікувано і для політиків, і для адміралів. І навпаки, брак у держав ресурсів на змагання із суперником традиційними засобами спонукав до пришвидшення досліджень задля перетворення субмарин на грізнішу зброю.

По суті розповідь про субмарини є продовженням історії про основні кораблі. Втім обидві книжки можна читати (чи не читати 😊) абсолютно незалежно одна від одної.

Якщо основні кораблі з огляду на їхню вартість чи то за доби лінкорів, чи то авіаносців — привілей великих держав, то підводні човни більшу частину своєї історії були порівняно доступнішими. На початку власної кар'єри субмарини сприймалися як дешева «зброя останнього шансу», на кшталт кишенькових дерінджерів на Дикому Заході — мало що вартує, як порівняти з револьвером, не кажучи вже про вінчестер, але все ж таки краще, ніж голіруч.

У XX столітті підводні човни стали ефективним засобом протидії перевазі на морі реального чи потенційного противника для порівняно слабшої сторони. Байдуже, чи середньої держави у конфлікті з великою, чи великої з ще більшою. Звісно, і сильніша сторона не відмовлялася від тих можливостей, які давало застосування субмарин. Утім зараз атомні підводні човни по суті можуть розглядатись як основні кораблі. Підводні атомоходи з огляду на вартість побудови та дію режиму ядерного нерозповсюдження доступні далеко не всім. Нині авіаносці

(якщо розглядати їх як кораблі, на яких регулярно розміщуються бойові літаки) мають вісім держав (плюс ілюзія авіаносця РФ із вкраденим в Україні «Кузнецовим» на вічному ремонті). А от атомними субмаринами володіють наразі лише шість (члени Ради безпеки ООН та новачок у «закритому клубі» — Індія). З іншого боку, повноцінні атомні авіаносці мають зараз тільки США та один є у Франції, з перспективою приєднання до них Китаю десь наприкінці поточного десятиліття.

Натомість підводні човни з неатомним рушієм залишаються порівняно доступним для багатьох держав інструментом самозахисту на морі чи, на щастя, значно рідше — засобом шантажу задля реалізації агресивної політики. Протягом останніх десятиліть спроможності таких субмарин суттєво розширюються, зокрема в контексті завдання ударів і по наземних цілях. Росіяни, отримавши відповідний потенціал завдяки підводним човнам проекту 636.3, уже застосували його — спочатку під час агресії в Сирії, а потім і в Україні.

Коли згадують про конкуренцію, багато хто схильний абсолютизувати її до примітивізованого дарвінізму максими «виживає найбільш пристосований». Водночас і природна, і технічна еволюція значно складніші. Ситуація «залишишся або ти, або я» виникає не настільки часто, як прийнято вважати. У порівняно багатих екосистемах конкуренція стимулює види розходитися в різні ніші. Леви полюють інакше, ніж гієни, а леопарди й гепарди мають свій неповторний стиль. Це не значить, що вони не сваряться за здобич і не б'ються між собою. Але в принципі всі ці хижаки якось уживаються в одній савані. Щось схоже можна сказати й про кораблі та підводні човни.

Коли під час Першої світової війни підводні човни продемонстрували власний потенціал, небагата Норвегія відмовилася від подальшого придбання великих артилерійських кораблів і поклалась у своїй обороні насамперед на субмарини. З іншого боку, навіть норвежці не вивели зі складу флоту вже наявні